

REPRESSIONS, EXCLUSIONS I VIOLÈNCIES MASCLISTES

Masclisme 2.0

Una oportunitat per a repensar l'abordatge de les violències masclistes

Laia Serra Perelló

[Nadia Sanmartin](#)

Les violències masclistes digitals s'han convertit en un fenomen global i quotidià; per contra, no estan mereixent un nivell d'anàlisi i de resposta a l'alçada de la magnitud del seu impacte en els drets de les dones. Les característiques específiques d'aquesta tipologia de violències xoquen amb el model d'abordatge estàndard vers les violències masclistes, generant la oportunitat de posar en qüestió les limitacions conceptuals i estratègiques d'aquest. De fet, l'abordatge de les violències 2.0 actualitza un debat històric plantejat des dels feminismes: el de la efectivitat i l'estratègia d'acudir a les eines legals per protegir les dones. La resposta a aquesta qüestió, tindrà conseqüències a curt, mig i llarg termini i pot suposar la validació d'estratègies estatals de regressió de drets col·lectius.

L'impacte de les violències masclistes digitals ha acabat provocant l'interès institucional internacional. Un exemple d'això és la publicació de l'informe monogràfic "Violència en línia contra les dones i les nenes, des d'una perspectiva dels drets humans" de la Relatora Especial sobre la violència contra la dona, les seves causes i conseqüències de juny del 2018. Poc després, el juliol del 2018, el propi Consell de Drets Humans de les Nacions Unides, va emetre la seva Resolució "Accelerar els esforços per a eliminar la violència contra les dones i les nenes: prevenció de les violència contra les dones i les nenes en contextos digitals". En l'àmbit d'Europa, l'Institut Europeu per la Igualtat de Gènere (EIGE), el juliol del 2017 també havia publicat un informe monogràfic titulat

“La ciberviolència contra les dones i les nenes”. Ambdós informes conclouen la importància del fenomen, el poc estudi sobre la matèria i la resposta inadequada que els Estats hi estan donant. En síntesis, alerten que cal abordar aquest fenomen dins del context de desigualtat i violència estructural que pateixen les dones; que a les violències digitals se les està considerant indegudament com una realitat a banda de les violències masclistes analògiques, i que manca conceptualitzar-les a nivell legal.

L'anàlisi d'aquesta resposta inadequada ens permet desglossar tota una sèrie de reflexions, que poden ajudar a repensar totes les violències masclistes i traçar nous fulls de ruta per al seu abordatge.

1. De la limitada efectivitat de l'acció sancionadora

Una primera reflexió que imposen les violències masclistes digitals, és com afrontar unes violències en les què la capacitat sancionadora de l'Estat és tan limitada. Aquesta limitació ve determinada per tota una sèrie de factors inherents a les mateixes. Davant d'un fenomen d'abast transnacional, els Estats tenen una reduïda capacitat d'acció legal, cenyida als delictes que es cometen dins dels seus territoris. Per altra banda, cap sistema legal sembla poder donar resposta a aquest volum oceànic de continguts divulgats mitjançant les xarxes socials i Internet en general. Un altre aspecte rellevant és que les violències digitals evolucionen constantment i avancen de manera immensament més ràpida que l'aprovació de lleis que puguin sancionar-les. Aquests decalatges, generen “buits legals” que emparen la impunitat de moltes d'aquestes violències.

Malgrat estar considerades indegudament una realitat a banda de les violències analògiques, les violències masclistes digitals suposen un fenomen de desigualtat i violència estructural contra les dones, i de resposta inadequada per part dels Estats. Alhora, poden ajudar a repensar totes les violències masclistes i traçar nous fulls de ruta per al seu abordatge

Un darrer aspecte que dificulta la resposta legal dels estats, és el fet que les violències masclistes digitals, es materialitzen en una gamma immensa d'intensitats, que van des de l'insult sexista a la divulgació de continguts íntims que poden acabar provocant el suïcidi d'una dona. El Codi Penal està pensat per situacions molt greus, i per tant, un gruix important de violències digitals, pot quedar sense resposta sancionadora adequada. Dissenyar respostes coherents, efectives i proporcionades a aquesta diversitat d'infraccions, demanda l'articulació de mesures en diferents jurisdiccions, com la civil, l'administrativa i la penal. Un altre aspecte fonamental de la limitada resposta legal dels estats, és el fet que tots els sistemes sancionadors, estan basats en el principi de responsabilitat individual pel fet concret. Aquesta estructura xoca amb la realitat de les violències digitals, en les què sovint és habitual que arran de la divulgació d'un missatge inicial per part d'un usuari concret, no sempre intensament lesiu en sí mateix, es

desencadena un allau de missatges que són els que en causen un dany acumulatiu molt greu a la dona. Com depurar la responsabilitat dels centenars o milers d'usuaris que han participat en la divulgació d'aquell missatge inicial? O bé, és legítim que l'usuari que divulga el missatge inicial hagi de respondre de la divulgació massiva que ha desencadenat? A banda de la responsabilitat pel fet concret, com mesurar la intencionalitat en els missatges divulgats mitjançant les xares socials, que tenen unes regles i lògiques diferents de la realitat analògica?

2. De la prevenció en clau de cultura democràtica

La limitada capacitat de resposta des de l'acció sancionadora dels Estats, empeny a focalitzar la resposta en les estratègies de prevenció, de cooperació i de coresponsabilització social, com a vies d'actuació no només desitjables, sinó prioritàries. Les violències masclistes digitals, confirmen la premissa segons la qual actuar sobre el símptoma enlloc de sobre la malaltia, tindrà sempre un efecte pal·liatiu limitat al cas concret i en cap cas sanador de l'origen de la problemàtica. La prevenció, passa per un primer pas necessari: el de la comprensió del fenomen. I precisament, les violències masclistes digitals, són un camp en el què és especialment fàcil trencar diversos estereotips sobre les violències masclistes. I és que les violències masclistes, encara solen ser considerades un afer privat, entre un home maltractador - en cap cas representatiu del conjunt d'homes- envers la seva parella femenina, que sol ser considerada una dona dèbil, resignada i sense capacitat d'agència.

Per contra, les violències digitals, són exercides per homes ben diversos, contra una diversitat de dones, amb les que el conjunt de la societat pot identificar-se i per tant empatitzar. Aquestes violències són comeses a l'espai públic virtual, i per tant són vistes per tothom. I una gran part de les mateixes, escapen del conflicte "privat" de les relacions íntimes. De fet moltes d'elles actuen a mode de càstig envers les dones que se signifiquen, per conquerir espais socials o professionals tradicionalment reservats per als homes, o que reivindiquen discursos feministes o que transgredeixen els rols de gènere amb els seus cossos i pràctiques vitals i sexuals dissidents. Per tant aquestes violències masclistes digitals, deixen al descobert d'una manera molt palpable la veritable arrel de les violències masclistes: la del seu ús instrumental per a assegurar que les dones romanguin en aquesta desigualtat estructural. Un cop esvaïda aquesta aparença privada i particular de les violències masclistes, emergeix el seu vertader component polític. El d'una violència supremacista que té una finalitat molt tangible: la de controlar, disciplinar i castigar les dones per raons de gènere. I és des d'aquest punt de vista que les violències masclistes digitals faciliten l'aflorament de la dimensió d'afectació dels drets fonamentals que vulneren aquestes violències: la de la llibertat ideològica, de dignitat personal, de seguretat, de llibertat d'expressió, de participació en els afers polítics i de reunió. Les violències masclistes digitals fan fluir naturalment la vulneració de la ciutadana, de la qualitat democràtica i de la vigència de l'Estat de Dret, que queda en entredit degut a la perpetuació i la impunitat de les violències masclistes. Les violències digitals, probablement, permetin ajudar a repolitzar les violències masclistes en general i a dimensionar l'afectació dels drets fonamentals que suposen.

3. De la responsabilització col·lectiva dels i de les usuàries de les xarxes socials

Una altra conseqüència derivada de la limitada capacitat d'acció de l'Estat, és la necessària involucració dels propis usuaris i usuàries de les xarxes socials en l'estratègia d'erradicació de les violències masclistes digitals. Internet és un mirall de les estructures socials i per tant, reproduïx les relacions de poder i les violències que s'hi donen. De fet Internet, és una altra vessant de la nostra realitat, a on no només ens comuniquem, sinó que interactuem, ens projectem i existim amb la nostra identitat digital. L'espai digital és una nova àgora pública en la què les persones intervenim i influïm en els afers públics i del debat social. Tan real i transcendental és la nostra existència virtual, que l'1 de juliol del 2016, el Consell dels Drets Humans de les Nacions Unides va adoptar una resolució segons la qual els Drets Humans, també havien de ser protegits a Internet. En aquesta línia, el 2 de juliol del 2018, el Consell dels Drets Humans de les Nacions Unides, va adoptar una resolució cabdal, anomenada "Promoció, protecció i gaudi dels drets humans a Internet".

La manera més efectiva de prevenir les violències masclistes digitals, és la de fomentar l'educació digital, estimular la capacitat crítica i la responsabilitat col·lectiva dels usuaris i de les usuàries de les xarxes socials. Les campanyes de prevenció, han d'incentivar la conducta proactiva dels homes i dels joves en la erradicació de les violències, i han de promoure una masculinitat responsable.

Les campanyes de prevenció han d'evitar centrar-se en els perills de les xarxes socials, enfoc que pot dissuadir les dones i les nenes encara més d'accedir i romandre a Internet.

L'empoderament digital i la participació de les dones en la creació de les noves tecnologies, per a què s'adaptin a les seves necessitats, és la única manera de frenar l'expulsió de les dones de l'espai digital.

Internet, doncs, és un espai preuat per a tots i totes, per les possibilitats que genera, i fàcilment pot ser entès com un bé comunitari, com un ecosistema virtual, la cura del qual, depèn de tots i totes. Totes les persones es veuen perjudicades per la hostilitat i el llenguatge violent de les xarxes, amb independència de si la violència es vehicula pel fet de ser dones o per altres trets identitaris. Els i les usuàries, poden sentir aquest espai, al marge del tradicional espai públic analògic intermediat pels poders públics, com un espai propi i en el què tenen marge de maniobra i capacitat d'acció per a incidir. La capacitat tècnica de les TIC, els dona el poder de detonar i sumar posicionaments individuals, que poden acabar provocant-ne de col·lectius. Eines com la creativitat o l'humor poden ser especialment potents per a combatre les violències masclistes digitals.

La manera més efectiva de prevenir les violències masclistes digitals, és la de fomentar l'educació digital, estimular la capacitat crítica i la responsabilitat col·lectiva dels usuaris i de les usuàries de les xarxes socials. La majoria d'adolescents coneixen de primera mà el potencial lesiu dels continguts que es divulguen per les xarxes socials, per haver-los patit directa o indirectament. Les violències digitals són un àmbit en el què la denúncia de la banalització i de la normalització de les violències masclistes, és especialment comprensible. També són especialment tangibles els estereotips de gènere i els models de masculinitat que les alimenten. I també és altament perceptible com cada acció individual s'emmarca en patrons de violències estructurals. Les campanyes de prevenció, han d'incentivar la conducta pro activa dels homes i dels joves en la erradicació de les violències, i han de promoure una masculinitat responsable. Per contra, les campanyes de prevenció, han d'evitar centrar-se en els perills de les xarxes socials, responsabilitzant a les dones i les joves que no adoptin precaucions, enfoc que pot dissuadir-les encara més d'accedir i romandre a Internet. De fet, l'empoderament digital i la participació de les dones en la creació de les noves tecnologies, per a què s'adaptin a les seves necessitats, és la única manera de frenar l'expulsió de les dones de l'espai digital.

Per altra banda, les xarxes socials també són un espai d'empoderament, en el què la resposta a les violències masclistes no queda totalment en mans de l'Estat. Les dones violentades, tenen la possibilitat d'articular estratègies de resposta i de confrontació directa amb els seus agressors. Alhora permeten teixir aliances de solidaritat i de resposta de manera més ràpida, àmplia i visible que en les violències analògiques. Més enllà de la capacitat d'acció directa de les dones agredides, des dels feminismes, s'està treballant per estendre la cultura de la solidaritat front a les violències masclistes digitals. La creació d'alertes, de xarxes espontànies de solidaritat que ajudin a la dona que es troba en una espiral de violència, que preservin les evidències digitals, que assenyalin els perfils que sostenen conductes reiterades de violència envers les dones, que contra ataquin els agressors i facin denúncia política dels atacs, estan sent un objectiu prioritari de treball i de pensament col·lectiu feminista.

4. De la cooperació amb el sector privat i els mitjans de comunicació

El camp de les violències masclistes digitals, pot ser un camp especialment estimulant en la involucració del sector privat en la erradicació de les violències masclistes en general. Atesa la limitada capacitat d'actuació de l'Estat, aquest ha de delegar part de la resposta a les violències masclistes als mecanismes auto reguladors del sector privat o bé necessita de la seva cooperació per accionar les seves eines sancionadores, administratives o penals. Des d'alguns anys enrere, la denúncia sobre el discurs d'incitació a la discriminació per motius racials, antisemites o LGTBI, ha provocat un creixent compromís d'aquests sector privat en l'erradicació d'aquests discursos. Una mostra d'aquest compromís, és l'anomenat "Codi Ètic" del 2016, mitjançant el qual les empreses intermediàries d'Internet que actuen en l'àmbit europeu, es comprometen a augmentar els filtres de criba dels discursos tòxics i a analitzar dins les 24 hores següents, els continguts que hagin estat denunciats pels i les usuàries. Malauradament aquest compris, ha abordat molt de resquilles les violències

masclistes digitals. En tot cas, com reivindiquen les ciberfeministes, cal deixar enrere l'enfoc de les obligacions legals de les empreses, per passar a l'enfoc de la responsabilitat social corporativa. Aquesta suposa que les empreses assumeixen la seva quota de responsabilitat per l'impacte generat per la seva activitat empresarial, no només en termes ambientals o laborals, sinó també socials. Això, inclou l'impacte en els drets de les dones, sigui per acció o per omissió.

Caldria enfocar la responsabilitat social corporativa de les empreses d'internet com la responsabilitat per l'impacte generat per la seva activitat empresarial, no només en termes ambientals o laborals, sinó també socials. Això inclou l'impacte en els drets de les dones, sigui per acció o per omissió.

Sense voler obviar la polèmica entorn a la opacitat dels criteris en base als quals s'efectua el filtrat dels continguts divulgats mitjançant les xarxes socials, val a dir que la lluita contra el discurs sexista o misogin, podria aprofitar el camí recorregut per a assolir un compromís específic d'aquelles companyies envers els continguts digitals que atemptin contra els drets de les dones. Podria pensar-se en fórmules com els "consells decisors" formats per l'Administració, entitats de dones i empreses intermediàries d'Internet. Aquests podrien decidir els casos dubtosos de continguts que atemptessin contra els drets de les dones, a la hora de ser eliminats de les xarxes socials. En tot cas, es tractaria de què els criteris de filtrat de continguts amb què es regeixen les empreses gestores de les xarxes socials, incorporin la perspectiva de gènere i la interseccionalitat i donin resposta a les necessitats de protecció de les dones. I en sentit contrari, es tractaria d'assegurar que els criteris de filtrat de continguts que s'articulen en nom de la protecció de les dones, no acabin atemptant contra les mateixes ni justificant restriccions de drets col·lectius indegudes.

Per altra banda, els mitjans de comunicació, que tenen una presència majúscula a Internet, estan en una situació privilegiada a la hora d'incidir en l'erradicació de les violències masclistes. Aquests, creen realitats, significats, valors, referents socials positius i negatius, i en definitiva, estat d'opinió. Aquest estat d'opinió, és el que valida la perpetració de certes violències masclistes i fins i tot els discursos socials que acaben incidint en els governs, en la judicatura i en la producció legislativa. Un altre aspecte rellevant, és el fet que les comunicadores, periodistes professionals o no, són de les dones que reben més violències masclistes digitals i per tant, la resposta dels propis mitjans de comunicació a la hora de condemnar-les, també incidirà en l'estat d'opinió envers les violències masclistes en general.

5. Reflexions finals

En definitiva, les violències masclistes digitals trenquen el paradigma de resposta contra les violències masclistes articulat fins ara, obligant a replantejar molts dels enfocaments en els quals es fonamenta. També ofereixen la oportunitat de repensar aquestes

respostes, trobant l'equilibri entre aplicar la deguda diligència per part dels Estats, alhora que involucren en major mesura la societat i d'altres sectors com el privat. O sobretot, respecten i incentiven la capacitat d'agència de les pròpies dones, en les seves estratègies de resposta a les violències masclistes, a nivell individual i col·lectiu. L'abordatge de les violències masclistes digitals ens planteja reptes majúsculs i alhora altament constructius, com el de deixar enrere la separació entre l'espai privat i públic; el d'articular mesures que empoderin les dones i els deixin marge d'autotutela dels seus drets; el de la necessitat d'articular mesures de protecció immediata adaptats a l'espai virtual; el de repensar els sistemes d'avaluació de riscos; el d'incloure l'afectació de drets fonamentals en la valoració del dany patit i el de repensar l'atribució de responsabilitats en aquest tipus de violències, entre d'altres.

Laia Serra Perelló

Laia Serra Perelló és advocada penalista en exercici, docent, formadora i activista feminista. És responsable de la Comissió de Violències de l'entitat Dones Juristes i presidenta de l'Associació Catalana per a la Defensa dels Drets Humans. És assessora del Pla de drets humans de Catalunya impulsat pel Síndic de Greuges. És autora de la investigació *Las violencias de género en línea* i de l'estudi *Discurs d'incitació a l'odi: anàlisi des dels drets humans i pautes interpretatives*. Ha estat correctora de la reforma de la Llei 17/2020, del 22 de desembre, de reforma de la Llei 5/2008 del dret de les dones a erradicar la violència masclista.